

STAN ROLNICTWA EKOLOGICZNEGO I RYNKU JEGO PRODUKTÓW W UNII EUROPEJSKIEJ

Joanna Smoluk-Sikorska

Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu

Abstrakt. W artykule przedstawiono zmiany ilościowe w rolnictwie ekologicznym w krajach Unii Europejskiej w odniesieniu do liczby i powierzchni gospodarstw ekologicznych. Zaprezentowano również regulacje prawne oraz system wsparcia finansowego gospodarstw ekologicznych. W dalszej kolejności przedstawiono główne cechy rynku produktów ekologicznych oraz dokonano porównania tego rynku w krajach Europy Zachodniej oraz nowych państwach członkowskich.

Słowa kluczowe: rolnictwo ekologiczne, regulacje prawne, wsparcie finansowe, rynek żywności ekologicznej, Unia Europejska

WPROWADZENIE

Rolnictwo ekologiczne jest jednym z podstawowych elementów zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich. W odróżnieniu od rolnictwa konwencjonalnego, opartego głównie na celach ekonomicznych, najważniejsze znaczenie przypisuje ono krótko- i długookresowym celom ekologicznym. Z uwagi na wiele korzyści, zarówno środowiskowych, jak i ekonomiczno-społecznych, jest uważane za niezwykle ważny czynnik poprawy sytuacji ekonomicznej mieszkańców wsi.

Szacuje się, że obecnie rolnictwo ekologiczne jest rozwijane w około 140 krajach, natomiast powierzchnia upraw ekologicznych wynosi ponad 32 mln ha, z czego blisko 1/4 przypada na kraje Unii Europejskiej [Willer i Kichler 2009]. W krajach tych od wielu lat produkcja ekologiczna jest prawnie uregulowana i podlega wsparciu ze strony instytucji publicznych. Rynek żywności ekologicznej charakteryzuje się tam stosunkowo dużym popytem, efektywnymi kanałami dystrybucji oraz szerokim asortymentem

oferowanych produktów. Niemniej jednak na rynkach krajów członkowskich z Europy Środkowej i Wschodniej występują bariery rozwoju, zwłaszcza w sferze konsumpcji i handlu. Dlatego istnieje potrzeba podjęcia działań skierowanych na poprawę dystrybucji oraz wzrost popytu na produkty ekologiczne w tych krajach.

REGULACJE PRAWNE I WSPARCIE FINANSOWE ROLNICTWA EKOLOGICZNEGO W UE

Dynamiczny rozwój rolnictwa ekologicznego w UE wynika przede wszystkim z istnienia uregulowań prawnych i szerokiego wsparcia finansowego. Pierwszą regulacją, dotyczącą zasad produkcji i oznakowania żywności ekologicznej, było Rozporządzenie Rady (EWG) nr 2092/91 z dnia 24 czerwca 1991 r. w sprawie produkcji ekologicznej produktów rolnych oraz znakowania produktów rolnych i środków spożywczych, która szczegółowo odnosiła się do [Rozporządzenie... 1991]:

- zasad produkcji ekologicznej oraz dopuszczalnych substancji stosowanych w rolnictwie ekologicznym,
- wytycznych dotyczących przetwórstwa, w tym dopuszczalnych zawartości dodatków,
- zasad kontroli producentów i przetwórców,
- oznakowania produktów ekologicznych,
- zasad importu, w szczególności z państw znajdujących się na liście krajów trzecich.

W 1999 roku przyjęto Rozporządzenie Komisji nr 1804/99 z dnia 19 czerwca 1999 r. zmieniające rozporządzenie Rady (EWG) Nr 2092/91, które uzupełniło Rozporządzenie 2092/91 o zasady ekologicznej produkcji zwierzęcej, przetwórstwa, oznakowania i dystrybucji [Rozporządzenie... 1999].

Jednak zmieniające się warunki ekonomiczne i społeczne sprawiły, że dotychczasowe regulacje prawne rolnictwa ekologicznego wymagały dalszych nowelizacji. Mimo że Rozporządzenia 2092/91 i 1804/99 odegrały istotną rolę we wspólnotowym ujednoczeniu warunków funkcjonowania rolnictwa ekologicznego, to nie uwzględniały wszystkich aspektów produkcji ekologicznej. Dlatego przyjęto Rozporządzenie Rady (WE) nr 834/2007 z dnia 28 czerwca 2007 r. w sprawie produkcji ekologicznej i znakowania produktów ekologicznych i uchylające rozporządzenie (EWG) nr 2092/91. Dotyczy ono głównie takich obszarów, jak [Rozporządzenie... 2007]:

- jednoznaczne określenie celów i zasad produkcji ekologicznej z uwzględnieniem warunków lokalnych oraz poziomu rozwoju rolnictwa ekologicznego,
- jednakowe stosowanie celów i zasad w odniesieniu do wszystkich etapów ekologicznej produkcji zwierzęcej, roślinnej, paszowej oraz akwakultury, a także produkcji żywności ekologicznej,
- uściślenie zasad w zakresie GMO, w szczególności dopuszczalnego progu zawartości,
- obowiązek oznakowania unijnym logo UE produktów wytworzonych ze składników ekologicznych, a w przypadku jego braku, stosowania odpowiedniego oznakowania,
- wzmocnienie podejścia opartego na ryzyku i poprawa systemu kontroli,

- wzrost swobody obrotu produktami ekologicznymi,
- wprowadzenie trwałych zasad importu.

Rozporządzenie to weszło w życie w 2009 roku Stanowi ono podstawę do dalszych zmian w regulacjach rolnictwa ekologicznego, między innymi w zakresie wykazu dozwolonych substancji, kontroli i innych przepisów szczegółowych.

Równoległe z regulacjami prawnymi, dotyczącymi rolnictwa ekologicznego podjęto działania w kierunku wsparcia tej metody produkcji. Najważniejszym elementem polityki wsparcia rolnictwa ekologicznego są programy rolnośrodowiskowe, w ramach których są wypłacane rekompensaty finansowe za działania na rzecz środowiska, zachowania zasobów przyrody i elementów dziedzictwa kulturowego wsi. Początkowo programy te były regulowane przez Rozporządzenie Rady (WE) Nr 2078/92 z dnia 30 czerwca 1992 r. w sprawie metod produkcji rolniczej zgodnych z wymogami ochrony środowiska i krajobrazu [Rozporządzenie... 1992], które wprowadziło wiele możliwości pomocy w ramach tzw. pakietów (np. pakiet rolnictwo ekologiczne), czyli różnych przedsięwzięć środowiskowych, wykraczających poza kodeks dobrej praktyki rolniczej i jednocześnie sprzyjających środowisku oraz zachowaniu krajobrazu wiejskiego [Łuczka-Bakuła 2007].

W 1999 roku przyjęto kolejne Rozporządzenie Komisji WE nr 1257/99 o rozwoju obszarów wiejskich, które określało cele programów rolnośrodowiskowych, warunki uczestnictwa, poziom płatności oraz zasady kontroli [Rozporządzenie... 1999]. Wsparcie w ramach tych programów było finansowane przez Europejski Fundusz Orientacji i Gwarancji Rolnictwa.

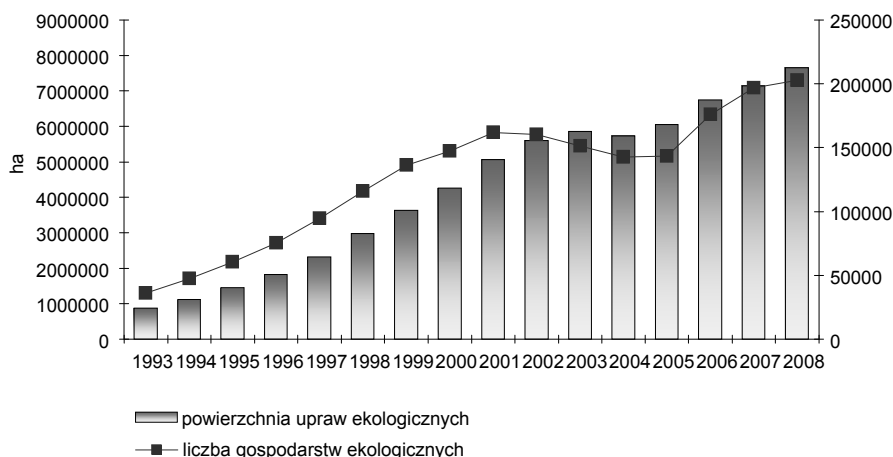
Największą liczbę gospodarstw ekologicznych objęto pomocą w Austrii, Szwecji i Włoszech, natomiast powierzchnię – w Szwecji, Niemczech, Austrii, Wielkiej Brytanii i Włoszech. Z kolei najwięcej na wspieranie rolnictwa ekologicznego wydano w Austrii, Szwecji, Niemczech i Włoszech. Kraje członkowskie miały swobodę w zakresie ustalania szczegółowych działań w programach rolnośrodowiskowych, dlatego warunki wsparcia czy stawki dopłat w poszczególnych krajach UE były zróżnicowane i w 2003 roku wynosiły od 36 euro/ha. (Wielka Brytania) do 404 euro/ha (Grecja) [Dane... 2006]. Niektóre kraje ukierunkowały pomoc na określony typ produkcji i różnicują stawki dopłat na poszczególne rodzaje upraw, głównie z uwagi na duży popyt na określone produkty (np. warzywa i owoce).

Obecnie zasady wsparcia wynikającego z programów rolnośrodowiskowych uległy pewnym zmianom. W 2005 roku przyjęto Rozporządzenie Rady (WE) nr 1698/2005 z dnia 20 września 2005 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW), które obowiązuje od 2007 r. [Rozporządzenie... 2005]. Celem Funduszu jest promocja zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich na terenie UE. Jego realizacja polega na ujęciu rozwoju obszarów wiejskich w jednolite ramy finansowe (utworzenie jednego źródła finansowania) i programowe (określenie wspólnych osi priorytetowych dla krajów członkowskich). Ramy te mają zapewnić uproszczenie systemu administrowania i wprowadzenie podejścia zintegrowanego do procesu programowania poprzez przyjęcie głównych zaleceń rozwoju obszarów wiejskich we wszystkich krajach członkowskich. Jednym z ważniejszych celów wsparcia z EFRROW, stanowiącym drugą oś priorytetową, jest poprawa stanu środowiska oraz krajobrazu. Oś ta obejmuje również rolnictwo ekologiczne.

W 2004 roku na szczeblu UE przyjęto również Plan Działania dla Rolnictwa Ekologicznego zawierający 21 inicjatyw, których celem jest rozwój rynku żywności ekologicznej oraz poprawa standardów poprzez wzrost skuteczności, przejrzystości i zaufania konsumentów. Plan zmierza do osiągnięcia takich celów, jak poprawa systemu informacji o rolnictwie ekologicznym, optymalizacja efektywności wsparcia ze strony instytucji publicznych, poprawa wymogów dotyczących produkcji oraz wsparcie sfery nauki w tym zakresie [Komunikat... 2004].

ZMIANY ILOŚCIOWE W ROLNICTWIE EKOLOGICZNYM W KRAJACH UE

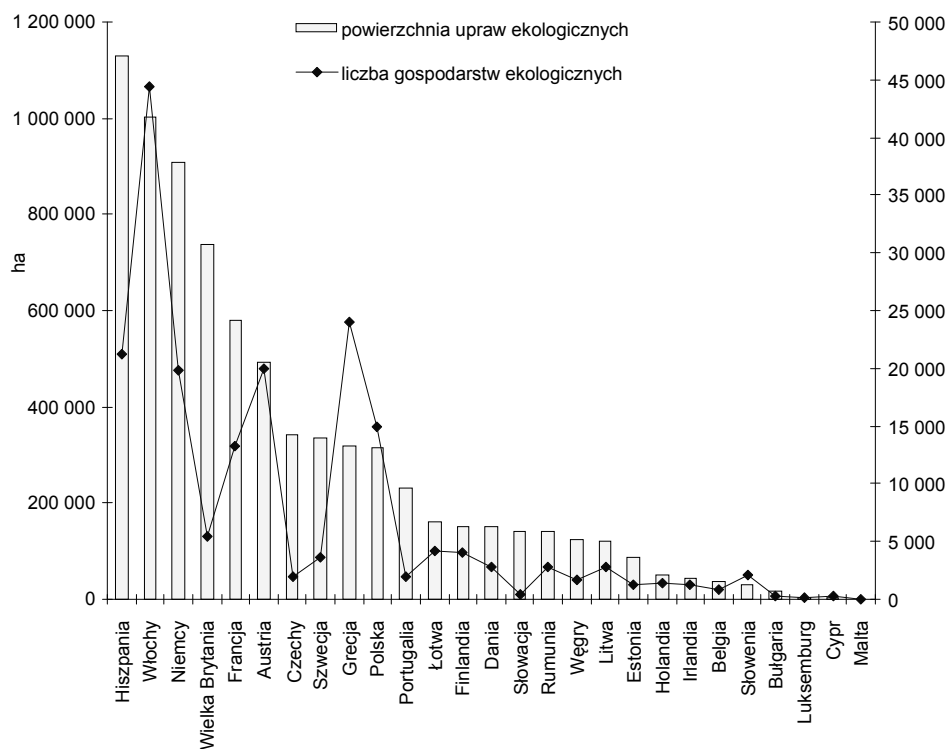
Wzrost zainteresowania rolnictwem ekologicznym w krajach Unii Europejskiej miał miejsce na przełomie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych XX wieku, co znalazło odzwierciedlenie we wzroście powierzchni upraw i liczbie gospodarstw ekologicznych. Szczególnie dynamiczny rozwój rolnictwa ekologicznego nastąpił po wejściu w życie Rozporządzenia 2092/91 regulującego zasady produkcji ekologicznej i wprowadzeniu wsparcia wynikającego z Rozporządzenia 2078/92 [Rozporządzenie... 1991, 1992] (rys. 1). Obecnie powierzchnia upraw ekologicznych w UE wynosi ponad 7,6 mln ha, a liczba gospodarstw – ponad 200 tys.

Rys. 1 Powierzchnia i liczba gospodarstw ekologicznych w krajach UE w latach 1993-2008 (ha)

Źródło: opracowanie własne na podstawie: www.organic-worlds.net.

W 2008 roku największa powierzchnia upraw ekologicznych występowała w Hiszpanii (ponad 1,1 mln ha), we Włoszech (1 mln ha) i w Niemczech (0,9 mln ha) (rys. 2). Natomiast największą liczbą gospodarstw ekologicznych charakteryzowały się Włochy (ponad 44 tys.), Grecja (24 tys.) i Hiszpania (21 tys.). Warto zauważyć, że kraje o dużej powierzchni upraw oraz dużej liczbie gospodarstw ekologicznych są z reguły krajami o znacznym potencjale rolniczym.

Rys. 2. Powierzchnia i liczba gospodarstw ekologicznych w krajach UE w 2008 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie: www.organic-worlds.net.

Z kolei największym udziałem powierzchni upraw ekologicznych w całkowitej powierzchni upraw w 2008 roku wyróżniały się takie kraje, jak: Austria (17,4%), Szwecja (10,8%), Estonia (9,6%), Łotwa (9,1%) czy Czechy (8,0%). W przypadku Austrii i Szwecji świadomość ekologiczna społeczeństwa jest na tyle wysoka, że rolnictwo ekologiczne systematycznie zyskuje na znaczeniu. Natomiast wspomniane kraje Europy Środkowej i Wschodniej ukierunkowały rolnictwo ekologiczne na eksport na rynki krajów Europy Zachodniej, w związku z czym bariera popytu na krajowym rynku, wynikająca z niskiego poziomu dochodów, nie stanowi ograniczenia rozwoju rolnictwa ekologicznego.

RYNEK ŻYWNOŚCI EKOLOGICZNEJ W KRAJACH UE

Szacuje się, że w 2008 roku rynek żywności ekologicznej w UE osiągnął wartość blisko 16,2 mld euro, co stanowiło ponad połowę wartości światowego rynku tej żywności. Największe znaczenie w tym zakresie mają Niemcy (5,8 mld euro), Francja (2,5 mld euro), Wielka Brytania (blisko 2,5 mld euro) i Włochy (niemal 2,0 mld euro) (tab. 1). Najmniejszą rolę na tym rynku odgrywają państwa z regionu Europy Środkowej

Tabela 1. Wartość rynku żywności ekologicznej w wybranych krajach UE w 2008 roku

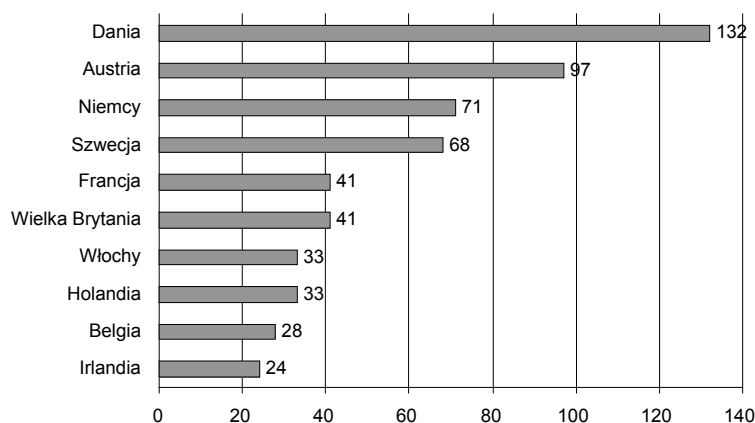
Kraj	Sprzedaż (mln euro)
Niemcy	5 850
Wielka Brytania	2 494
Francja	2 591
Włochy	1 970
Austria	810
Dania	724
Szwecja	623
Holandia	537
Hiszpania	315
Belgia	305

Źródło: www.organic-world.net.

i Wschodniej, których łączny udział szacowany jest na mniej niż 1%. Dla porównania, wartość rynku żywności ekologicznej w Czechach, Polsce i na Węgrzech mieści się w przedziale 20-70 mln euro, a w Bułgarii i Rumunii wartość tego rynku nie przekracza 5 mln euro. Świadczy to o małej dojrzałości rynku żywności ekologicznej w tych krajach i o konieczności wspierania jego rozwoju.

Wartość rynku ekoproduktów jest związana między innymi z liczbą mieszkańców danego kraju. Natomiast poziom wydatków na żywność ekologiczną, przypadający na jednego mieszkańca, zależy od czynników o zróżnicowanym charakterze, z których najważniejsze to: dochody, świadomość ekologiczna konsumentów, strategia sprzedaży oraz formy dystrybucji. W 2008 roku największy poziom wydatków zanotowano w Danii (132 euro) i Austrii (97 euro) (rys. 3). Warto zauważyć, że przeciętne wydatki konsumentów na żywność ekologiczną w Polsce, Bułgarii i Rumunii wynoszą 1 euro, tylko w Czechach kształtują się na poziomie 7 euro.

Zarówno wartość rynku, jak i średnie wydatki konsumentów na żywność ekologiczną ściśle korespondują z udziałem produktów ekologicznych w całkowitym rynku żywności. Krajami o największym udziale tej żywności są: Dania (6,0%), Austria (5,3%), Luksemburg (3,3%) i Niemcy (3,1%) [Willer i Kichler 2009]. W krajach tych rynek ekoproduktów charakteryzuje się efektywnie zorganizowanymi kanałami dystrybucji, wysoko rozwiniętym zapleczem infrastrukturalnym (magazyny, centra dystrybucji, sieć transportu), rozbudowaną bazą przetwórczą, a także wieloma powiązaniem, zarówno poziomymi, jak i pionowymi, pomiędzy uczestnikami rynku. To z kolei przekłada się na szeroki asortyment produktów oferowanych w zróżnicowanych i ogólnodostępnych detalicznych punktach sprzedaży. W krajach o dojrzałym rynku żywności ekologicznej z jednej strony przeważają konwencjonalne kanały dystrybucji, np. w Danii, Szwecji, Finlandii, Wielkiej Brytanii czy Austrii, które stanowią 65-90% sprzedaży detalicznej produktów ekologicznych, z drugiej zaś strony w Niemczech, Francji, Holandii, Grecji, Hiszpanii czy Portugalii istotną rolę odgrywają także kanały specjalistyczne. Również

Rys. 3. Przeciętne roczne wydatki konsumentów na żywność ekologiczną w wybranych krajach UE w 2008 roku (euro)
Źródło: www.organic-world.net.

catering staje się coraz bardziej popularny (np. we Włoszech) jako kanał sprzedaży żywności ekologicznej [Willer i in. 2008].

W krajach Europy Środkowej i Wschodniej największe znaczenie ma sprzedaż bezpośrednia, gdzie są oferowane wybrane produkty świeże (Polska, Rumunia, Bułgaria), oraz sieci handlowe (Czechy, Węgry), w których są dostępne produkty przetworzone (głównie zbożowe i owocowo-warzywne), dość często brak jest natomiast mięsa i jego przetworów. Generalnie na rynkach krajów Europy Środkowej i Wschodniej żywność ekologiczna charakteryzuje się małą dostępnością, a jej oferta asortymentowa jest raczej ograniczona [Łuczka-Bakuła i Smoluk 2006, Kovacs i Richter 2005].

Pomimo tak dużego potencjału rolnictwa ekologicznego, na dojrzałych rynkach występują niekiedy niedobory pewnych produktów. Kraje UE importują głównie ekologiczne zboża, owoce, warzywa, soki, mleko, mięso i ser [Łuczka-Bakuła 2007]. Stwarza to szanse eksportowe dla krajów Europy Środkowej i Wschodniej, które nadal dysponują przewagami konkurencyjnymi wynikającymi z niskich kosztów produkcji. Niektóre z krajów Europy Środkowej i Wschodniej ukierunkowały swoją produkcję na eksport (Czechy, Węgry), ponieważ przed przystąpieniem do UE zostały uwzględnione na liście krajów trzecich. Niemniej jednak najbardziej znaczącym eksporterem ekoproductów w UE nadal pozostają Włochy (wartość eksportu – 900 mln euro), Hiszpania (315 mln euro) oraz Dania (88 mln euro) [www.organic-world.net].

W celu dynamicznego rozwoju rynku żywności ekologicznej, zarówno krajowego, jak i zewnętrznego, należy jednak podjąć działania w kierunku poprawy strony popytowej rynku żywności ekologicznej. Duże znaczenie dla rozwoju zarówno rolnictwa ekologicznego, jak i rynku jego produktów mają również różnego rodzaju kampanie społeczne, upowszechniające żywność ekologiczną i korzyści wynikające z jej konsumpcji. W krajach Europy Zachodniej kampanie te są prowadzone od lat dziewięćdziesiątych XX wieku. Szeroka promocja, coraz lepsza świadomość ekologiczna konsumentów, tworzenie marki, którym towarzyszy rozbudowa bazy przetwórczej, rozwój dystrybucji, z jednoczesnym wzrostem podaży żywności ekologicznej sprzyjają rozwojowi rynku żywności ekologicznej.

PODSUMOWANIE

Rolnictwo ekologiczne w Unii Europejskiej rozwija się dość dynamicznie, głównie dzięki wsparciu finansowemu, wynikającemu z programu rolnośrodowiskowego. Niedawny wzrost wynika z gwałtownego zwiększenia liczby i powierzchni gospodarstw ekologicznych i nowych krajów członkowskich, gdzie producenci ekologiczni uzyskali wsparcie finansowe. Pomimo tak szybkiego wzrostu, powierzchnia upraw ekologicznych w 12 nowych państwach członkowskich stanowi blisko 19% całkowitej powierzchni upraw ekologicznych w UE. Jednakże niektóre z tych krajów, wśród nich Polska, charakteryzują się dużym potencjałem w zakresie rolnictwa ekologicznego.

Jednak warunkiem rozwoju rolnictwa ekologicznego jest poprawnie funkcjonujący rynek żywności ekologicznej. W nowych krajach członkowskich rynek ten znajduje się w początkowej fazie rozwoju. Wartość rynku ekoproduktów stanowi niewielki udział w europejskim rynku żywności ekologicznej, a wydatki konsumentów są znacznie niższe niż w Europie Zachodniej. Wynika to głównie z wysokich cen, małego zróżnicowania asortymentu, a także złej organizacji dystrybucji i słabego rozwoju bazy przetwórczej. Jedną z podstawowych barier rozwoju rynku żywności ekologicznej jest niedostateczny poziom dochodów, który przekłada się na niewielki popyt. Dlatego w tych krajach jest konieczne prowadzenie szerszych kampanii popularyzujących żywność ekologiczną oraz wsparcie sfery dystrybucji.

W tej sytuacji czynnikami rozwoju rolnictwa ekologicznego może okazać się eksport na bardziej dojrzałe rynki, gdzie popyt jest na tyle wysoki, że pojawiają się niedobory niektórych produktów. W związku z tym powinny zostać podjęte działania ukierunkowane na poprawę efektywności i organizacji eksportu, zapewniające zbyt gospodarstwu ekologicznym, których liczba systematycznie wzrasta w ostatnim czasie.

LITERATURA

- Dane monitoringu rozwoju obszarów wiejskich UE – Raport Podsumowujący za lata 2001-2003. Dokument Roboczy Komisji. Komisja Wspólnot Europejskich. 2006. Bruksela.
- Komunikat Komisji do Rady i Parlamentu Europejskiego, Europejski Plan dla Rolnictwa Ekologicznego i Żywności. 2004. Bruksela.
- Kovacs A., Richter T., 2005. Vergleich von Vermarktungsaktivitäten für Bio-Produkte im Lebensmitteleinzelhandel (LEH): Ungarn, Tschechische Republik, Deutschland. W: Beiträge zur 8. Wissenschaftstagung zum ökologischen Landbau Kassel, 1-4 March 2005. Universität Kassel.
- Łuczka-Bakuła W., 2007. Rynek żywności ekologicznej. Wyznaczniki i uwarunkowania rozwoju. PWE, Warszawa.
- Łuczka-Bakuła W., Smoluk J., 2006. Rolnictwo ekologiczne w wybranych krajach Europy Środkowej i Wschodniej. Ekon. Środ. 1 (29), 204-212.
- Rozporządzenie Rady (EWG) nr 2092/91 z dnia 24 czerwca 1991 r. w sprawie produkcji ekologicznej produktów rolnych oraz znakowania produktów rolnych i środków spożywczych.
- Rozporządzenie Rady (EWG) nr 2078/92 z dnia 30 czerwca 1992 r. w sprawie metod produkcji rolniczej zgodnych z wymogami ochrony środowiska i krajobrazu.
- Rozporządzenie Rady (WE) nr 1257/1997 z dnia 17 maja 1999 r. w sprawie wsparcia wsi przez Europejski Fundusz Orientacji i Gwarancji Rolnej (EAGGF) nowelizujące i uchylające niektóre Rozporządzenia.

Rozporządzenie Rady (WE) nr 1804/1999 z dnia 19 lipca 1999 r. uzupełniające Rozporządzenie (EWG) nr 2092/91 w sprawie produkcji ekologicznej produktów rolnych oraz znakowania produktów rolnych i środków spożywczych w celu włączenia produkcji zwierzęcej.

Rozporządzenie Rady (WE) nr 1698/2005 z dnia 20 września 2005 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW).

Rozporządzenie Rady (WE) nr 834/2007 z dnia 28 czerwca 2007 r. w sprawie produkcji ekologicznej i znakowania produktów ekologicznych i uchylające rozporządzenie (EWG) nr 2092/91.

Willer H., Kichler L., 2009. The World of Organic Agriculture – Statistics and Emerging Trends 2009 IFOAM, Bonn, FiBL, Frick, ITC, Genf.

Willer H., Yussefi-Menzler M., Sorensen N., 2008. The World of Organic Agriculture. Statistics and Emerging Trends 2008. IFOAM, Bonn, FiBL, Frick.

www.organic-world.net.